

ЛЮБОМИР ЛУЛЧЕВ

Тайният съветник на Цар Борис III

Личен дневник и протоколи от Народния съд

Съставител Цочо Билярски

ПРОЗОРЕЦ
София, 2024

СЪДЪРЖАНИЕ

Ц. Билярски, Встъпителни думи от съставителя	7
ДНЕВНИК (6 януари 1938 г. – 5 май 1944 г.)	11
ЛЮБОМИР ЛУЛЧЕВ ПРЕД НАРОДНИЯ СЪД	213
Карта на обвиняемото лице – 25 януари 1945 г.	213
Дознание по преписка, София, 4 ноември 1944 г.	214
Стенографски протокол на Пето и Шесто заседание на Първи върховен състав на Народния съд, София, 25 и 26 декември 1944 г.	231
Пето заседание, Понеделник, 25 декември 1944 г.	231
Шесто заседание, Вторник, 26 декември 1944 г.	283
Допълнителни показания на Л. Х. Лулчев, 9 декември 1944 г.	326
Възражение на Любомир Лулчев, 15 декември 1944 г.	327
Определение на Народния съд, София, 21 декември 1944 г.	330
Списък на лицата за призоваване по н. д. №1/44 г. досие № 5, София, 20 декември 1944 г.	331
Протокол от 27 заседание на Първи състав на Народния съд в София с обвинителната реч на народния обвинител Атанас Армянов за подсъдимия царски съветник Любомир Лулчев, София, 26 януари 1945 г.	331
Реч на защитника на Любомир Лулчев адвокат Иван Попгеоргиев, София, 27 януари 1945 г.	343
Защитна реч на адвокат Владимир Тумпаров за подсъдимия Любомир Лулчев, София, 28 януари 1945 г.	356
Последна дума на Любомир Лулчев, вторник, 30 януари 1945 г.	369
Присъда на Народния съд от 1 февруари 1945 г.	372
Бележки	377

ВСТЪПИТЕЛНИ ДУМИ ОТ СЪСТАВИТЕЛЯ

Въпреки субективността си дневниците като документ са едни от най-автентичните свидетелства за дейността на техните автори, както и за времето, за което са писани. Десетилетия наред нашата общественост с нетърпение очакваше публикуването на дневниците на проф. Богдан Филов, ген. Никола Михов, Любомир Лулчев и Георги Димитров. За тези на първите двама – регентите Б. Филов и ген. Н. Михов, веднага след 9 септември 1944 г. се получават сведения от попаднал в ръцете на българските тайни служби бележник на известния полицейски шеф Никола Гешев. В него той отбелязва, че „си водел дневник, подобно на Богдан Филов, Михов и други особи“. След като тази информация стига до ушите на намиращия се в Москва Георги Димитров, той нарежда документите да бъдат издирени и предадени на формиращия се Народен съд.

Двата дневника, както и този на съпругата на Б. Филов – изкуствоведката и етнограф Евдокия Филова, са открити в тогавашния турски пълномощен министър Васфи Ментеш, който заради бомбардировките е евакуиран в Чамкория. За съществуването и стойността им се прокрадваше информация от изследванията на някои наши историци, които бяха имали достъп до тях, като професорите Никола Генчев, Илчо Димитров, Воин Божинов, Мито Исусов и Костадин Палешутски. Надеждата, че те ще открехнат завесата към много тайни от политическия живот за годините преди и по време на Втората световна война, се оправда. Единици бяха онези от нашите изследователи, които се бяха докоснали до оригиналите им преди тяхното публикуване, сред които са журналистът Михаил Топалов и писателят и преводач Иван Пауновски.

Помня времето, когато бяха отпечатани на ксерокс и подвързани дневниците на проф. Богдан Филов. Те се връчваха само на избрани личности предимно от ЦК на БКП. През 1986 г. издателството на Отечествения фронт ги публикува, но книгата се раздаваше под щамповани в нея номера, а списъкът с притежателите ѝ беше предаден в МВР. Впоследствие дневниците бяха издавани многократно.

Легенди се разнасяха и за дневника на Георги Димитров, още повече че и тук тези, които го бяха разгръщали, се брояха на пръсти. И от него първоначално бяха отпечатани само шест пробни бройки като копия, а доста по-късно бе пуснат пълният му тираж на висок печат. Последва го още едно съкратено издание. Апетитът в очакването му беше подклаждан от публикуваните дневници на секретаря Неделчо Ганчовски, около които също имаше интригуваща одисея.

Другите лични бележки, макар и известни, все още бяха непубликувани и непознати.

През 2002 г. като издание на две издателства беше отпечатан дневникът на регента генерал-лейтенант Никола Михов с предговор и бележки за събития и срещи се имена в него от Цочо Билярски. Дневникът бе публикуван по

екземпляра, съхраняван в ЦДА, заснет на документална фотографска хартия, необходим на обвинението по време на заседанията на Народния съд, тъй като оригиналът беше предаден на сина на достойния български генерал.

По този начин дневниците на двама от тримата регенти след смъртта на цар Борис III стигнаха до българската общественост. За съжаление, третият регент – принц (или по-точно княз) Кирил Преславски, не е водил дневник и картината за това бурно време от българския политически живот не е пълна. Тази празнота не можа да бъде запълнена и след отпечатването на неговите интервюта в затвора пред сладкодумния Михаил Топалов поради прекомерната художественост в изданието.

Двайсет години по-рано, през 1992 г., беше отпечатан за първи път един от най-очакваните дневници, този на Любомир Лулчев. В това издание, предхождано от предговор на най-добре познаващия документа историк проф. Николай Генчев, беше публикуван и послеслов от съставителя Цочо Билярски. Дневникът бе издаден по втория екземпляр, съхраняван в личния архив на Любомир Лулчев в тогавашния Централен държавен исторически архив, днес Централен държавен архив. (Виж ЦДА, ф. 95 к, оп. 1, а. е. 1, л. 1-136 и оп. 2, а. е. 2, л. 1-68.) След години първият екземпляр на дневника, представляващ важно свидетелство по време на Народния съд, постъпи от Архива на МВР. (Виж ЦДА, ф. 1449, оп. 1, а. е. 11, л. 16-136.) При сравнение на двата дневника се вижда, че те са идентични и като съдържание, и като обем, с тази разлика, че в публикувания през 1992 г. са включени и нови страници, постъпили също от Архива на МВР, които са част от инвентарен опис 2.

Личният архив на Любомир Лулчев се съхранява в Централния държавен архив под № 95 к. Дневникът му заедно с няколко отделни документа, сред които и на брат му Андро Лулчев, бяха приети през 50-те години на миналия век от Архива на Министерството на вътрешните работи. Две отделни постъпления към архива на Лулчев бяха предадени през 1980 г. и 1983 г. В тях има нови страници от дневника и от кореспонденцията му, но и в този си вид той все още не беше пълен. Попълнението от 1983 г. отново бе от Архива на МВР, като там остана основната част от материалите от процеса срещу Л. Лулчев по време на Народния съд.

Любомир Лулчев е водил дневника си първоначално на ръка в тетрадки. После го е преписал в няколко екземпляра на разнебитената си пишеша машина по време на евакуацията му в с. Мърчаево, Софийско, през април 1944 г. Както личи от текста на преписа, той е правил някои допълнения, а и често е отбелязвал случаите, когато не е могъл да разчете някои пасажки от тетрадките. Засега не е известно къде се намират тези тетрадки. Лулчев не е укрил дневника си като регентите, а го е представил сам в този му вид по време на ареста, надявайки се, че педантично водените бележки и кореспонденцията му с цар Борис III ще му спасят главата. Той е смятал за възможно да докаже, че е давал на българския цар само полезни съвети, които с нищо не са навредили на България, дори напротив – че разумните решения и постъпки на Борис III са му били подсказани тъкмо от Лулчев. На практика обаче дневникът изиграва ролята на ценно доказателство за съда при произнасянето на смъртната присъда, която е изпълнена на 1 февруари 1945 г.

Когато човек чете материалите от процеса, не може да не усети, че в лицето

на тайния съветник на цар Борис III Народният съд разследва и съди не него, а покойния монарх. Това се потвърждава и от разпитите на Лулчев от съда, както и от обвинението и произнесената присъда. Така той се оказва необходимата жертва и удобният виновник за този трибунал, който действа под кръвожадните инструкции на Георги Димитров до Трайчо Костов, и то месеци преди свикването и заседанията на Нюрнбергския и Токийския процес.

Части от така запазения дневник са публикувани още по време на заседанията на Народния съд във в. „Народен съд“, а преди трийсетина години бяха печатани откъси във в. „АБВ“.

През лятото на 1980 г. личният архив на Лулчев беше допълнен с нови документи, след като таксиметров шофьор предаде в тогавашния ЦДИА част от съдържанието на куфар с документи. Той разказа една измислена история как ги „спасил от огъня“. У шофьора, който вероятно беше обикновен посредник, останаха още хиляди документи, отрязъци от ръкописи и снимки. Не стана ясно дали те са на самия Лулчев, или на някой от неговите адвокати. Предадените документи, които бяха откупени от архива, представляваха малка, едва ли и една десета част от съдържанието на този куфар. Може би у шофьора останаха и ръкописните тетрадки, от които Лулчев прави препис в с. Мърчаево.

От протоколите от процеса е видно, че Лулчев се консултира и с други свои бележки, които уточняват факти от дневника, както и от политическите събития през годините, когато е таен съветник на царя. И неговите, и бележките на двамата му адвокати днес са в неизвестност, но след години в архива постъпиха и издания от личната му библиотека, сред които беше и книгата на неговия брат Андро Лулчев „Септемврийски дни“.

След като на ЦДА бяха предадени автентичните документи от процеса срещу Л. Лулчев и от всички останали процеси на Народния съд в София, определено може да се каже, че те представляват не само важен материал за биографията му, както и за другите подсъдими, но и ценно допълнение към прословутия му дневник.

В подготвената сега книга са включени не само дневникът, но и най-важните материали от процеса: подробни показания пред съда, предварителното дознание, защитните речи на двамата адвокати Иван Попгеоргиев и Владимир Тумпаров, обвинителната реч на народния обвинител Атанас Армянов, защитната реч на Лулчев, както и подробните близо 300 бележки към текста за събития и личности.

От този обемист том може да се получи важна информация от първа ръка преди всичко за тогавашния български монарх във времето от 1938 до 1943 г., а впоследствие и за тримата регенти – проф. Богдан Филев, генерал-лейтенант Никола Михов и брата на починалия цар княз Кирил Преславски. Значителна е и информацията за развиващите се политически събития и за политическите и държавни дейци в годините на участието ни във Втората световна война. Като таен съветник на царя, както той сам го определя, Лулчев е имал възможност да чете тайната кореспонденция между двореца и правителството, както и да участва във формирането на отделните правителства със своите съвети.

Дневникът и приложената документация се нареждат на водещо място сред изворовата база за този недостатъчно проучен период от българската история. Стойността на личните бележки се изразява и във факта, който самият Лулчев

и неговите адвокати неведнъж изтъкват: че авторът е писал за срещите и разговорите си с цар Борис III не за пред съда и за публично обсъждане, а защото е смятал да ги използва като база за написване на нова книга за българския монарх и за времето, през което той се е намирал в много тясна близост с Учителя Петър Дънов.

В края на краищата този дневник служи на съдиите да поискат смъртна присъда за Любомир Лулчев. И от включените тук материали непредубеденият читател действително ще почувства, че по-скоро се произнася присъда срещу българския цар Борис III.

Цочо Билярски

ДНЕВНИК¹

6 януари 1938 г.

Ваше Величество,

Изпращам „положението и разрешението“ по изпълнението на този план, ако намерите за добре, можете да си послужите със следния метод:

Допитайте се по околен път до английския представител², като му съобщите, което мислите да правите, да не се изненада и допусне, че някаква подозрителна политика се прокарва. Те имат връзка с народняци, демократи, земеделци и работници и биха могли да внушат поотделно, по един човек от тях, да се групират заедно и да дойдат до едно съглашение (по десетина човека от всяка бивша партия) и в едно изложение, признавайки погрешките на партизанството, тържествено да се откажат от грешките на миналото и да направят една обществена декларация, подписана от хора на бившата Народняшка, бившата Демократическа, бившата Земеделска и бившата Работническа партия, с която [да] декларират, че ще работят в името на тези и тези принципи (те могат да им се посочат допълнително или сами те да си ги изберат), като обещаят свещено да ги пазят. Всички други „движения“ са механически, безпринципни и ще се движат, докато имат „бензин“. Временните успехи на техните образци не трябва да ни заблуждават. Нека си спомним империята на Константин в Мала Азия, която трая от ден до пладне. Фанатизъм, преследване и реакция не могат даде нищо на българския народ. Каква смисъл има да се отварят войни, предварително осъдени на неуспех? Запасното офицерство е крайно безидейно и готово да тръгне подир първия срещнат, без да мисли къде ще го изведе пътят, който му се сочи. Те не могат да схванат, че днешният и утрешният момент може коренно да се различават и да се попадне в задънена улица.

Така очертана, демократо-народняшката група и работническо-земеделската ще послужат за основа на бъдещия обществен живот. С посоката на „безпартийност“ трябва да се приключи, защото ще доведе до нежелани последици. (Задраскани редове. След думата последици следва: „от които могат да се възползват обскуранти, които, като ограничават свободата и признават себе си за „избраници“, мислят, че облагодетелствуват човечеството“. – Бел. Л. Лулчев)

Повече подробности, ако има нужда – устно. Трябва да се скъпи времето и всичко да става в най-строга тайна. От моя страна това спазвам напълно.

С искрена почит: Л. Лулчев

София, Изгрева, 25 януари 1938 г.

Ваше Величество,

При тия условия мисля, че ще е добре „малкият Алекси“³ да си остане на своето място. Има работи, които би трябвало сега да се предвиждат, защото после резултатите им по-трудно се премахват. Моля, помислете и направете. Изпращам историческата фотография „Как беше, че как стана?“. (Ако я имате в оригинал – подарете ми я.)

Впечатлението от излизането е много силно, но от Николаев⁴ е доста неблагоприятно. Смятат го много зайдлив.

С поздрав: *Любомир Лулчев*

13 април 1938 г.

Ваше Величество,

Понеже въпросът, за който стана спор днес пред Вас, взе крива насока, за да не остане впечатление, че ние искаме някакви беззакония и лични изгоди във вреда на реда и законите в страната, нашите събрания (и школа) ще престанат. Ние винаги сме се водили от мисълта, че те са от обща полза, че добрите хора са пратеници на небето, че те внасят нещо необходимо и полезно и с благословение за цялата страна и за всички хора, че те пръскат една духовна светлина, без която животът би изглеждал по-непоносим.

Понеже се мисли, че с ограничения и бруталности може да се достигнат добри резултати, ние няма да пречим ни най-малко да се дочакат и видят резултатите им. Обаче за последиците предварително заявяваме, че не можем да носим ние лично никакви отговорности.

С почит: *Любомир*

Ваше Величество,

Изпращам бележките по Закона за печата. Ако обичате, прочетете ги. Пращам Ви и едно частно писмо, което след прочитането моля да ми върнете: човекът, който го е писал, заслужава доверие 100 % (писмото е до жена му).

Упражнявайте контрол, защото партизаните сега са в министерството.

Позивът е многоречист и имаше места, които казваха: „Ела, вълк, изяж ме“...

Най-сърдечни поздрави и пожелания за добро здраве на децата и Ваш

Л. Лулчев

(Писмото е чернова и пожеланията са недовършени. – Бел. съст.)

ЛЮБОМИР ЛУЛЧЕВ ПРЕД НАРОДНИЯ СЪД

КАРТА НА ОБВИНЯЕМОТО ЛИЦЕ

Народен съд – № на картата 216

25 януари 1945 г.

I. Сведения за обвиняемото лице

1. Име и презиме

- а) На обвиняемото лице – Любомир Хр. Лулчев
- б) На баща му – Христо Андреев Лулчев
- в) На майка му – Недялка Иванова

2. Пол (мъжки или женски) – Да, мъжки

3. Възраст

- а) Родено на 1-и.XI.1886 год.
- б) навършени години – 59

4. Месторождение – гр. Кнежа, околия – Раховска

5. Постоянно местожителство – гр. София, Изгрева 129

6. Народност – българин

7. Поданство – българско

8. Вяра – Великото Всемирно Братство

9. Семейно положение непосредствено преди извършване на престъплението – вдовец

10. Брой на живите деца от всичките му бракове – няма

11. Грамотност – да грамотен

12. Образование – гимназия, медицина 6 семестъра, военно училище, авиация в Англия

13. а) Занятие – писател

- б) Положението в занятието – самостоятелно

14. Упражнявало ли е занятието си лицето по време на извършване престъплението, или е било без работа – да

II. Отличителни белези

Ръст – 172

Коса – прошарена

Очи – зеленикави

Нос – обикновен

Уста – обикновена

Цвят – мургав

ЦДА, ф. 11449, оп. 1, а. е. 11, л. 216. Бланка. Оригинал. Ръкопис.

ДОЗНАНИЕ ПО ПРЕПИСКА

Протокол за разпит

Именувам се Любомир Христов Лулчев, грамотен, вдовец, неосъждан, 59-годишен. Жител на гр. София. Запитан кога най-напред съм се срещнал с цар Борис, отговарям: От това събитие е минало достатъчно много време и само приблизително мога да си спомня фактите около него. Ще гледам да ги възстановя с възможната точност. След преврата на 9-и юний, който ме завари като началник Техническите служби в Инженерната работилница, аз бях арестуван, а след това и уволнен от военна служба. Понеже преди това бях успял с помощта на министър-председателя Стамболийски да изработя един правилник за участие на работниците в печалбите на работилницата, след което заплатите им станаха почти двойни, отношенията им към мен бяха много добри, което не можеше да се не зловиди на някои офицери участници. След уволнението ми мнозина хора при срещи ми се оплакваха от отношенията към тях. Мой съсед тогава беше Георги Бакалов²⁰² (ние живеехме тогава на ул. „Венелин“ № 21) на когото бях и сътрудник на списанието му „Борба“ (като офицер), за което бях уволнен от министър Томов²⁰³ и после възстановен отново от Стамболийски, по който повод се и бях сблизил със Стамболийски и някои други от хората му. Същият Бакалов, поради претърсванията, които му правиха беше дал някои руски книги да ги крием в дома (аз бях женен за дъщерята на бивш генерал и в нас не претърсваха тогава). Наблизо там на ъгъла на ул. „Любен Каравелов“ живееше тогава и госпожа Султана Рачо Петровица²⁰⁴. Времето тогава беше неспокойно – имаше остри политически преследвания. При едно посещение, в което аз като пострадал от този нов режим изглежда съм говорил по-смело и убедително, госпожата ме запита защо не напиша едно заявление да искам аудиенция от царя и да му кажа всичко това, което съм говорил на нея. Казах ѝ, че нито съм мислил за това, но че ако можех, и нему бих го казал в очите тъй както го казах и на нея. Тя ме посъветва да говоря и с генерал Стоянови, които живеят тоже наблизо (на ул. „Патриарх Евтимий“), които тя нарече че са близки на двореца и може да ме ориентират, а колкото да заявлението за аудиенция, тя изяви готовност да го изпрати до канцеларията на двореца. Понеже г-жа Стоянова познавах от една екскурзия от по-рано на дъновисти, аз отидох в тях и приказвах по тоз случай. На тоя разговор, в който очертах колко лошо е положението на народа и многото преследвания, казах съвета на г-жа Рачо Петрова и някак чаках тяхното мнение. Но те само се погледнаха с генерала и нищо не ми казаха повече по този въпрос, само на тръгване г-жата ме запита къде живея сега. Казах си адреса и останах с впечатление, че тези са малко особени хора, които не са никак отзивчиви. Но след няколко дена, точно не помня колко, аз получих покана чрез слугинята да отида на другия ден към два часа в тях на визита, че щели да ми кажат нещо. Отидох, но отначало разговорът вървеше за най-обикновени работи, докато генералът не си погледна часовника и ми каза: „Сега може да вървим.“ „Къде?“ – аз не разбрах в момента, но тръгнах. Генералът из пътя ми говореше малко и доста неопределено. Когато стигнахме до вратата на Зоологическата градина, която беше затворена за публиката, той натисна звънеца и му отвориша тутакси. Влязохме и завихме наляво и влязохме в една къща, където любезно ни посрещна един